

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII ȘI TINERETULUI
CENTRUL NAȚIONAL PENTRU CURRICULUM ȘI
EVALUARE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR

ARIA CURRICULARĂ:
„TERAPII SPECIFICE ȘI DE COMPENSARE”

EDUCAȚIE PERCEPTIV – VIZUALĂ,
ORIENTARE, MOBILITATE,
TEHNICI ALTERNATIVE DE COMUNICARE

PROGRAMĂ ȘCOLARĂ
Clasele I – a X-a

Curriculum DEFICIENȚE DE VEDERE

Aprobat prin ordin al ministrului
nr.5235 / 01.09.2008

București, 2008

NOTA DE PREZENTARE

Programa de **Educație perceptiv-vizuală, orientare, mobilitate, tehnici alternative de comunicare** se adresează elevilor cu deficiențe de vedere, din categoria acestora făcând parte:

- copiii cu resturi de vedere (ambliopi);
- copiii cu cecitate (nevăzători);
- copiii cu deficiențe de vedere și asociate (deficiență mintală, deficiență motorie, deficiență de auz, note autiste, agitație psihomotrică, tulburări afective etc.);

La intrarea în școală, majoritatea copiilor prezintă mari decalaje pe linia dezvoltării diferitelor paliere ale personalității, cauzele fiind multiple: lipsa stimulării timpurii, prezența unor tulburări asociate, gradul deficienței de vedere, lipsa de informare a familiei în ce privește programele de intervenție timpurie, indiferența familiei privind dezvoltarea generală a copilului. Acest fapt impune desfășurarea unor activități de compensare specifice, sistematizate, gradate ca dificultate, cu scopul de a ameliora funcțiile deficitare.

Prin implicarea copilului cu deficiențe vizuale în activități specifice cuprinse în programa de **Educație perceptiv-vizuală, orientare, mobilitate, tehnici alternative de comunicare**, se pun bazele pregătirii acestuia pentru integrarea socio-profesională.

Programa are o structură modulară, conținând:

- **COMPENSAREA POLISENZORIALĂ** (stimularea tactil-kinestezică, stimularea auditivă, stimularea olfactiv-gustativă, stimularea vizuală)
- **ORIENTAREA SPAȚIALĂ ȘI MOBILITATEA**
- **TEHNICILE ALTERNATIVE DE COMUNICARE**

Prin conținuturile acestei programe, se are în vedere creșterea gradului de adaptabilitate al copiilor cu deficiențe de vedere, urmărindu-se:

- dezvoltarea mecanismelor compensatorii în scopul ameliorării efectelor negative ale deficienței de vedere;
- exersarea resturilor de vedere pentru obținerea de performanțe în activitatea de învățare;
- formarea, dezvoltarea, îmbogățirea/ corectarea și completarea fondului de reprezentări în vederea ameliorării consecințelor negative ale deficiențelor de vedere;
- formarea și dezvoltarea capacității de orientare în spațiul restrâns/ larg;
- dezvoltarea mobilității generale și formarea competențelor privind locomoția;
- abilitarea privind folosirea tehnicilor alternative de comunicare
- corectarea tulburărilor de scris-citit în vederea îmbunătățirii comunicării;

Stimularea simțurilor valide ale copiilor cu deficiențe de vedere, educarea resturilor de vedere la copiii ambliopi și orientarea spațială și mobilitatea realizate, cu preponderență, la nevăzători, ca și îmbogățirea principalelor modalități de comunicare, prin dobândirea de tehnici alternative de comunicare sunt obiectivele centrale ale activităților de terapie propuse în cadrul acestei programe.

Activitățile de terapie/ învățare cuprinse în programă au un caracter orientativ. Terapeutul nu este obligat să le parcurgă în întregime, având libertatea de a alege acele activități de terapie/ învățare care corespund cel mai bine nivelului dezvoltării intelectuale și potențialului vizual al copiilor cu care lucrează sau de a folosi alte exemple care i se par mai potrivite pentru atingerea obiectivelor propuse.

Se recomandă individualizarea demersului terapeutic, prin raportare permanentă la potențialul psihofizic și vizual al fiecărui copil cuprins în activitatea de terapie.

CICLUL PRIMAR ȘI SECUNDAR (CLS. I-X)

OBIECTIVE CADRU:

- 1. Formarea și dezvoltarea mecanismelor compensatorii (compensația intrasistemică și intersistemică) cu rol adaptativ**
- 2. Formarea și dezvoltarea mobilității generale și a competențelor privind locomoția**
- 3. Formarea, exersarea și dezvoltarea abilităților de comunicare alternativă**

A. OBIECTIVE DE REFERINȚĂ ȘI EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE

1. Formarea și dezvoltarea mecanismelor compensatorii cu rol adaptativ

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
<p>Educația tactil-kinestezică</p> <p>1.1 Formarea și dezvoltarea capacității de prehensiune și a motricității fine</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de dezvoltare a capacității de prehensiune și a motricității fine: <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de apucare cu degetele a obiectelor din ce în ce mai mici (pioni, cuișoare, cubulețe, mărgelile etc); - exerciții pentru dezvoltarea motricității fine a degetelor (închiderea/ deschiderea pumnului, apropierea/ depărtarea alternativă a degetelor, mișcarea degetelor și imitarea cântatului la fluier, pian, etc); - învățarea unei brățări pe mână, ruperea și mototolirea hârtiei; - exerciții de imitare a gesturilor utile (închidere-deschidere; înșurubare-deșurubare; umplere-golire; astupare-destupare; înfășurare-desfășurare; scuturare-agățare, suspendare; înșirare etc); - jocuri de construcție (cuburi, figuri geometrice); - exerciții de încastrare, înșiruire de mărgelile/bile, îmbinare de cuburi, conturare, copieri de contururi pe foaie de calc, decupare etc; - dactilopictura, realizarea contururilor prin unirea de puncte, modelarea din plastilină;
<p>1.2 Formarea, exersarea, dezvoltarea capacității de coordonare bimanuală</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de dezvoltare a capacității de coordonare bimanuală <ul style="list-style-type: none"> - exerciții cu mișcări implicate în autoservire, îmbrăcat, spălat, alimentație etc; <p>Notă: <i>Exercițiile realizate în scopul dezvoltării motricității fine sunt destinate și exersării coordonării bimanuale.</i></p>
<p>1.3 Formarea, exersarea, dezvoltarea sensibilității tactil-kinestezice</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de explorare tactil-kinestezică a obiectelor familiare, după criterii diferite (formă, mărime, lungime, greutate, textură, natur /consistența / substanța materialului)
<p>1.3 a) Formarea, exersarea și dezvoltarea reprezentărilor tactil-kinestezice despre obiecte/categorii de obiecte</p>	<p>a) <i>exerciții de identificare și discriminare tactilă a formei</i> obiectelor; clasificarea lor după formă;</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de operare cu noțiunile legate de formă: formă rotundă, ovală, pătrată, dreptunghiulară, triunghiulară etc);
<p>1.3 b) Formarea conceptelor și operarea cu ele</p>	<ul style="list-style-type: none"> - exerciții de identificare tactilă a figurilor geometrice fără colțuri (cerc, oval) / cu colțuri (pătrat, dreptunghi, triunghi, paralelogram, trapez, romb, paralelipiped etc); - exerciții de asociere obiecte de anumite forme cu figurile geometrice corespunzătoare; - exerciții de operare cu noțiunile de “figuri geometrice”; - exerciții de ordonare (pe un rând / coloană) a obiectelor după criteriul formei; - exerciții de operare cu noțiunile de „rând”, „coloană”; - exerciții de încastrare; - exerciții de reconstituire a întregului din părți/ exerciții de sinteză perceptuală; - exerciții de identificare tactilă a corpurilor geometrice; - exerciții de operare cu noțiunile de “corpuri geometrice”;

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
<p>1.3 a) Formarea, exersarea și dezvoltarea reprezentărilor tactil-kinestezice despre obiecte/categorii de obiecte</p> <p>1.3 b) Formarea conceptelor și operarea cu ele</p>	<p>b) <i>exerciții de identificare/ discriminare tactilă a mărimii</i> obiectelor și clasificarea lor după mărime;</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de operare cu noțiunile: „mare” - „mic”; „mare” - „mijlociu”- „mic”; „cel mai mare” - „cel mai mic” etc.; <p>c) <i>exerciții de identificare/ discriminare tactilă a greutății</i> obiectelor și a volumului lor; clasificarea lor după greutate și volum;</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de operare cu noțiunile de „greu”-„ușor”, „cantitate”, „volum” „mult” – „puțin” etc); <p>d) <i>exerciții de identificare/ discriminare tactilă a texturii</i> obiectelor și clasificarea lor după textură;</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de identificare tactilă a proprietăților obiectelor; - exerciții de operare cu noțiunile: „moale”- „tare”, „neted-„aspru”; „lucios”, „mătășos”- „rugos”, „gros”- „subțire”) - exerciții de explorare activă (prin deplasarea degetelor pe suprafața obiectelor) și pasivă (prin deplasarea obiectelor pe suprafața degetelor) a obiectelor pentru determinarea netezimii/ asperității, grosimii; - exerciții de discriminare tactilă a „nuanțelor” privind netezimea/ asperitatea („neted”-„lucios”, „aspru”-„rugos”, „cel mai neted” - „cel mai aspru”, „catifelat”, „mătășos”), grosimea („cel mai gros”- „subțire”); <p>e) <i>exerciții de identificare / discriminare tactilă a materialului din care sunt confecționate</i> obiectele; clasificarea lor după natura materialului;</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>exerciții de operare cu noțiunile</i>: hârtie, carton, plastic, lemn, metal, glace-papire, diferite materiale textile (lână, catifea, arici, bumbac) etc; - exerciții și jocuri de clasificare, comparare, ordonare/ serie a obiectelor după natura materialelor; - <i>exerciții de operare cu noțiunile</i>: „dur”/„tare”- „moale”; „solid”-„lichid”-„gazos”; <p>f) <i>exerciții de identificare/ discriminare tactilă a lungimii, lățimii și înălțimii</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>exerciții de operare cu noțiunile</i>: „lung”-„scurt”; „lat”-„îngust”; „înalt”-„scund” etc.) <p>Notă:</p> <p><i>Se vor realiza aceleași tipuri de exerciții (de identificare, discriminare, clasificare, serie, sortare/ grupare, ordonare, incastrare, asociere, sinteză perceptuală) la fiecare criteriu de identificare tactilă a obiectelor.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare tactilă a temperaturii - exerciții de operare cu noțiunile („rece”-„cald,”) despre temperatură și nuanțele: „răcoros”, „înghețat”, „călduț”, „fierbinte”; - exerciții de identificare a temperaturii diferitelor corpuri (lemn, metal, corp uman); - exerciții-joc de asociere a culorii cu temperatura (culori calde:

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
<p>1.3 c) Formarea, exersarea și dezvoltarea reprezentărilor tactil-kinestezice despre imaginile obiectelor</p> <p>1.3 d) Formarea și dezvoltarea abilității de discriminare tactilă a simbolurilor (cifre, litere, semne matematice, note muzicale etc.)</p>	<p>roșu, galben, portocaliu / culori reci: albastru);</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții-joc de asociere „temperatură - anotimp - momentele zilei”; „temperatura - elemente din mediu ce dau senzația de rece/ cald” (apa rece/ caldă de la robinet; supă caldă/ fierbinte, lapte rece/ cald, ceai rece etc); - exerciții de identificare tactilă a temperaturii, folosind un deget / toată mâna, obrazul, interiorul gurii etc; <p>Notă: <i>Explorarea tactil-kinestezică a obiectelor se impune în cazul copiilor care nu au reprezentări/ dispun de reprezentări lacunare, deficitară, deformate despre obiecte.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de explorare tactil-kinestezică a imaginilor plane și în relief; - exerciții de explorare tactil-kinestezică a unor imagini fidele ca formă, culoare, înfățișare cu realitatea (plane și în relief), reprezentând diferite categorii: animale, păsări, legume, fructe, mijloace de transport, alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, obiecte de uz casnic etc; - exerciții de operare cu noțiunile integratoare/ vocabular tematic; - exerciții de identificare/ discriminare tactilă a figurilor geometrice în desen (plane și în relief); - exerciții de explorare și discriminare tactil-kinestezică fină: <ul style="list-style-type: none"> ❖ puncte de diferite mărimi; ❖ linii aflate în diferite poziții, de diferite tipuri: linii drepte, curbe, frânge sau în zig-zag, continui, discontinui/ întrerupte, punctate); ❖ unghiuri (drepte, ascuțite, obtuze); - exerciții de explorare tactil-kinestezică a imaginilor reprezentând obiecte ale realității, redată stilizat (prin linii și figuri geometrice etc); - exerciții de reprezentare grafică a unor elemente din realitate, într-o formă stilizată; - exerciții de identificare/ discriminare tactilă a corpurilor geometrice în desen; - exerciții de asociere „obiecte reale – imagini” (fidele/ mai puțin fidele cu realitatea); - exerciții de completare a unui suport imagistic lacunar; - exerciții de reconstituire a întregului din părți (figuri geometrice)/ exerciții de sinteză perceptuală; - exerciții de dactilopictură în interiorul conturilor; - exerciții de copiere cu indigou/ după șablon/ pe foaie de calc/ foaie de film german a diferitelor tipuri de contururi, - gradate ca dificultate; - exerciții de decupare după contur (cu diferite grosimi sau în relief) și de lipire a părților pe foi în culori contrastante sau pe materiale diferite: hârtie, carton, plastic, lemn etc; ▪ Exerciții de identificare și discriminare tactil-kinestezică a simbolurilor <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de identificare tactilă a configurațiilor de puncte specifice literelor/ cifrelor, semnelor matematice, de punctuație în Braille;

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
1.3 d) Formarea și dezvoltarea abilității de discriminare tactilă a simbolurilor (cifre, litere, semne matematice, note muzicale etc.)	<ul style="list-style-type: none"> - exerciții de asociere „litere și cifre în Braille cu linii aflate în diferite poziții” (ex. „b, l, k” – linii verticale; „c” și semnul minus -linie orizontală; „e” și „i” - linii oblice); - exerciții de asociere „litere și cifre în Braille (d, f, h, j, m, î, p, u, v, semn de cifră etc) cu unghiuri drepte” etc; - exerciții de corespondență „puncte brailetă - litere, cifre, alte semne în Braille”; - exerciții de discriminare tactilă a simbolului dat ca model pe un rând/ coloană; - exerciții de asociere „litere și cifre în alb-negru cu configurații de linii/ cercuri/ semicercuri/unghiuri”; - exerciții de identificare tactilă a diferențelor dintre literele și cifrele Braille asemănătoare („k”-semn de literă mare; „e-i, f-d, h-j, o-ț, s-ș, m-î, v” - semn de cifră etc);
<p>Educația auditivă</p> <p>1.4 Educarea și exersarea auzului fonematic</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de ascultare și identificare a unor semnale sonore (zgomote, sunete, onomatopee) <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de localizare și de denumire a zgomotelor specifice mediului ambiant sau provocate; - exerciții de identificare și reproducere de onomatopee; - exerciții de diferențiere a sunetelor emise de diverse instrumente muzicale; - exerciții de recunoaștere a vocii persoanelor familiare; ▪ Exersarea simțului ritmic (bătăi din palme, jocuri cu ritm și mișcare, structuri euritmice) ▪ Exerciții de recunoaștere/ reproducere de linii melodice/ cântece gradate ca dificultate ▪ Exerciții de diferențiere auditivă a zgomotelor, sunetelor, în funcție de perceperea distanței de sursa sonoră ▪ Exerciții de diferențiere a sunetelor surde-sonore ▪ Exerciții de diferențiere a sunetelor cu punct de articulare apropiat ▪ Exerciții -joc de rostire a perechilor paronimice ▪ Exerciții - joc de analiză fonetică, cu localizarea fonemelor în cuvânt
1.5 Formarea și dezvoltarea capacității de receptare, înțelegere și exprimare corectă a mesajului oral și scris	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de vorbire reflectată la nivel de silabă, cuvânt (noțiuni gen-specie), propoziție simplă/ dezvoltată, cu/ fără suport obiectual și/ sau imagistic <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de reproducere fidelă a unui material verbal dat (propoziție simplă/ dezvoltată enunțiativă, exclamativă, interogativă; versuri etc.), respectând intonația impusă de model; ▪ Exerciții de integrare propozițională <ul style="list-style-type: none"> - completare de propoziții lacunare; - alcătuire de propoziții enunțiative, exclamative, interogative; - transformarea propoziției enunțiative într-o propoziție interogativă/exclamativă; - transformarea propoziției simple în propoziție dezvoltată și invers; - ordonarea logică a cuvintelor în propoziție; ▪ Exerciții de integrare și operare conceptuală ▪ Exerciții de analiză și sinteză fonetică

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
<p>1.5 Formarea și dezvoltarea capacității de receptare, înțelegere și exprimare corectă a mesajului oral și scris</p> <p>1.6 Formarea deprinderilor de utilizare a unor mijloace tehnice cu caracter compensator (compensarea tehnică)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții lexico-grafice: <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de citire/ scriere corectă a unităților lingvistice (literă, silabă, cuvânt, propoziție simplă/ dezvoltată); - exerciții de citire corectă, expresivă a unui text dat; - dictări/ autodictări; - copieri/ transcrieri; ▪ Exerciții de corectare a dislaliei simple/ polimorfe ▪ Exerciții de corectare a dislexo-disgrafiei ▪ Recitări ▪ Joc de rol pe teme date/ dramatizări <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare tactilă/ vizuală a mijloacelor tehnice frecvent folosite (casetofon, CD/MP3 player/ recorder, reportofon, protezele auditive pentru cazurile de deficiență de vedere asociată cu deficiență de auz, ceasurile sonore, computer cu sinteză vocală etc) ▪ Exerciții de manipulare corectă și eficientă a acestor aparate în procesul învățării
<p>Educația gustativă și olfactivă</p> <p>1.7 Formarea și dezvoltarea capacității de identificare/ discriminare a gusturilor de bază (dulce-amar-acru-sărat) și a mirosurilor, prin raportare la alimente, substanțe familiare</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare/ discriminare a gusturilor fundamentale („dulce”-„amar”-„acru”-„sărat”) și a diferitelor nuanțe („dulce”-„acrișor”; „dulce”-„amăru” etc) ▪ Exerciții de sortare a alimentelor după gust ▪ Jocuri de asociere ”gust - aliment”/ fruct/ legumă ▪ Exerciții de identificare/ discriminare a diferitelor tipuri de mirosuri specifice alimentelor și a substanțelor familiare (mâncăruri, flori, parfumuri, substanțe toxice etc) ▪ Exerciții de identificare/ discriminare a mirosurilor specifice diferitelor meserii (miros de spital/ miros de restaurant etc) ▪ Exerciții de sortare a alimentelor familiare (pâine proaspătă, pâine uscată, cozonac etc), fructelor, legumelor după miros ▪ Jocuri de asociere ”miros- aliment”/ „miros-fruct/legumă”/ floare”
<p>Educația vizuală (compensatia intrasistemica)</p> <p>1.8 a) Exersarea musculaturii oculare</p> <p>1.8 b) Formarea, exersarea, dezvoltarea capacității de coordonare oculo-motorii</p> <p>1.8 c) Formarea și dezvoltarea schemelor Perceptive prin sesizarea rapidă a punctelor de reper esențiale</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tehnici de gimnastică oculară/ motilitate oculară <ul style="list-style-type: none"> - mișcări ritmate de închidere/ deschidere a pleoapelor; - mișcări ritmate de clipire; - mișcarea ritmată a globilor oculari pe direcția dreapta-stânga, sus-jos, pe diagonală, în sens circular, șerpuit, în zig-zag; - exerciții de privit alternativ a unor obiecte apropiate/ depărtate; - exerciții de disciplină oculo-motorie (imobilitatea prelungită treptat a globilor, pleoapelor); - exercițiile de tip palming (cu acoperirea cu palma a ochilor și realizarea exercițiilor pe “întuneric”); ▪ Exerciții de coordonare ochi –mână <p>Notă:</p> <p><i>Exercițiile destinate exersării motricității fine, menționate la modulul “educația tactil-kinestezică”, urmăresc și atingerea acestui obiectiv, dar cu sprijin vizual.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de explorare vizuală a obiectelor/ imaginilor din categoriile de bază (animale, păsări, fructe, legume, alimente, îmbrăcăminte, mijloace de transport, figuri geometrice etc) progresiv

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
<p>1.8 c) Formarea și dezvoltarea schemelor Perceptive prin sesizarea rapidă a punctelor de reper esențiale</p> <p>1.8 d) Creșterea rapidității actului perceptiv</p> <p>1.8 e) Creșterea capacității de diferențiere vizuală prin elaborarea unor diferențieri din ce în ce mai fine a detaliilor și nuanțelor</p> <p>1.8 f) Perfecționarea simțului profunzimii, a posibilității de percepere în relief a obiectelor tridimensionale</p> <p>1.8 g) Formarea și dezvoltarea sensibilității cromatice</p>	<p>contrastante cu fondul și colorate pronunțat (în special pentru cazurile de cataractă)</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de identificare a obiectului pentru integrarea lui categorială și interpretarea (analiză, sinteză, comparații etc); - exerciții de explorare vizuală a imaginilor contrastante cu fondul și cu contur pronunțat și/ sau în relief; - exerciții de copiere a desenelor cu indigo și/sau foaie de calc; - exerciții de trasare de contururi prin unirea de puncte; - exerciții de decupare pe contur, pe lângă și în interiorul conturilor din ce în ce mai complicate; - jocuri – labirint cu contururi în relief, cu șanțuri; - exerciții de percepere a obiectelor aflate în mișcare; <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tehnici mnemoscopice (în special pentru cazurile de miopie) - exerciții de scădere treptată a dimensiunilor la care se pot identifica obiecte/ imagini aflate la o distanță constantă; - exerciții de creștere treptată a distanțelor la care se află obiecte/ imagini de mărime constantă; ▪ Tehnici tahistoscopice (în special pentru cazurile de explorare lentă, șovăitoare, redundantă, illogică) - exerciții de explorare a obiectelor/ imaginilor prin diminuarea treptată a timpului de expunere a lor; <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tehnici de diferențiere și structurare - exerciții de comparare a unor obiecte și/sau imagini aparent asemănătoare; - exerciții de identificare a modelului obiectual și/sau imagistic/ simbolic (litere, cifre etc) pe un rând, coloană; - jocurile de tip “loto”, “domino”, “țintar”; - jocurile de încadrare; - exerciții de reproducere a unor imagini (desene, construcții din bețișoare, cuburi, mozaicuri, modele de țesut etc); - exerciții de reconstituire imagistică sau de sinteză perceptuală/ jocurile de tip “puzzle” în prezența/absența modelului; - exerciții de completare a unor imagini lacunare; - exerciții de orientare vizuală și așezare în spațiul paginii; ▪ Exerciții de identificare a literei izolate și în cuvânt prin micșorarea treptată a distanței dintre litere <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții pentru dezvoltarea simțului profunzimii - exerciții simple de percepere a reliefului (hartă în relief); - exerciții de însușire a convențiilor de reprezentare în desen a reliefului, adâncimii, planurilor multiple (planul casei, camerei, clasei, școlii); - exerciții de localizare pe hartă; - exerciții pentru aprecierea distanțelor (obiecte apropiate/ depărtate, imagini în prim-plan / în plan secund); - exerciții de transpunere a imaginii plane în relief (construcții din cuburi cu suport imagistic) și invers (corpuri geometrice); <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare și discriminare cromatică - exerciții de identificare a culorilor primare/ secundare, a

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
1.8 g) Formarea și dezvoltarea sensibilității cromatice	<p>nuațelor, a intensităților;</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de operare cu noțiuni legate de culoare; - exerciții de clasificare/ grupare a obiectelor și imaginilor după criteriul culorii; - exerciții de asociere imagine-cuvânt-culoare; - exerciții de colorat în prezența/ absența modelului; - exerciții de identificare a culorilor pe fond contrastant;
1.8 h) Dezvoltarea atenției și memoriei vizuale	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de atenție vizuală (exerciții de barare, corectare, imagini lacunare, imagini aparent asemănătoare, imagini duble, exerciții de simetrie etc) ▪ Exerciții de memorie vizuală (șiruri de obiecte / imagini cu forme, culori, numere, nume, versuri ritmate etc);
1.8 i) Formarea deprinderilor de utilizare a unor mijloace și instrumente tehnice (compensarea tehnică)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare vizuală a mijloacelor și instrumentelor tehnice frecvent folosite (ochelari, lupe, monitoare, computer, minicalculatoare, ceasuri cu ecran alb/ negru și cifrele mărite) ▪ Exerciții de manipulare corectă și eficientă a acestor aparate și instrumente în procesul învățării

2. Formarea și dezvoltarea mobilității generale și a competențelor privind locomoția

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
2.1 Însușirea schemei corporale și fixarea lateralității	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare a schemei corporale proprii/ a partenerului/ păpușă demontabilă ▪ Exerciții de operare cu noțiunile corporale (funcționalitate, localizare) ▪ Exercițiu ludic: asocierea obiectelor cu părțile corespunzătoare ale corpului (mănușă/ tacâm – mână; gheață- picior ; căciulă-cap; ochelari-ochi etc) ▪ Exerciții-joc de asociere „parte corporală – organ de simț” (nasul-mirosul; ochii-văzul; etc) ▪ Exerciții de fixare a lateralității: <ul style="list-style-type: none"> - antrenamente de exersare a membrului superior și inferior dominant; - exerciții de identificare a părții drepte/ stângi a corpului;
2.2 Formarea competențelor motrice	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de motricitate generală: <ul style="list-style-type: none"> - <i>exerciții ludice de întindere, îndoire, aplecare, răsucire, rotire a membrilor, trunchiului și capului; rostogoliri, cățărare, târâre;</i> - <i>exerciții de mers*</i> în spațiu restrâns/ limitat (încăpere): mers la pas însoțit, liber; mers lent pe distanțe scurte, cu indicarea direcției/schimbarea direcției; mers în cuplu; mers în rând/ în șir indian/ coloană; mers cu obiecte în mână etc; - exerciții-joc pentru educarea mersului: imitarea mersului unor animale și/sau păsări; „pasul ștrengarului”; „pasul piticului”; „șoarecele și pisica” etc; - exerciții de corectare a mersului deficitar (mersul rigid, legănat, lăbărtat, cu pași târâți etc.) <p><i>*Aceleste exerciții se pot face cu imprimarea ritmului și/ sau pe fond muzical adecvat.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>exerciții de alergat și de corectare a rigidității corpului</i> (alergat

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
2.2 Formarea competențelor motrice	<p>pe loc/ cu însoțitor/ liber, în spații delimitate; alergat cu/ fără folosirea unui semnal sonor pentru menținerea direcției; alergat cu obiecte mari și ușoare; alergat între două sfori etc);</p> <ul style="list-style-type: none"> - exerciții de menținere a echilibrului, stând într-un picior și sărind cu ambele picioare/ într-un picior/ alternativ;
2.3 Formarea și dezvoltarea capacității de orientare – organizare – structurare spațială	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de orientare în spațiul restrâns: - exerciții de identificare a obiectelor din încăpere prin antrenarea simțurilor valide; - exerciții de manipulare obiectuală în vederea însușirii conceptelor spațiale (stânga-dreapta, sus-jos, înainte-înapoi; deasupra-dedesubt ; în, pe, sub, alături de, lângă ; departe-aproape ; înăuntru-afară ; aici-acolo, puncte cardinale etc); - exerciții de operare cu noțiuni spațiale într-un spațiu restrâns (cameră/ sala de clasă, bancă, braileă, cubaritm, plăcuță și căsuță braille); ▪ Exerciții de orientare în spațiul larg - exerciții de identificare a reperelor din mediul ambiant (pomi, stâlpi, garduri, ziduri etc) prin pipăit și a suprafețelor de contact cu talpa piciorului (beton, ciment, gazon, noroi, pietriș, nisip, zăpadă, denivelări etc.); - exerciții de apreciere a distanțelor mici prin pipăit; - exerciții de localizare a obiectelor și a acțiunilor din mediul ambiant, după sunetele produse, după mirosuri, în vederea deplasării corespunzătoare (o stație de tramvai - după zgomotul specific; o cofetărie sau un restaurant - după mirosul caracteristic etc.);
2.4 Însușirea tehnicilor de mobilitate și orientare	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tehnici de protejare a corpului în deplasare (protejarea părții superioare/ inferioare a corpului) ▪ Tehnici de căutare a unui obiect căzut ▪ Tehnici de deplasare cu ghid văzător ▪ Tehnici de deplasare în interior fără ghid : <ul style="list-style-type: none"> - tehnici de urcare și coborâre a scărilor, cu sprijin de balustradă, cotire, deplasare cu mâna pe peretele holului sau cu ajutorul «mâinii curente», a inscripțiilor braille, a imaginilor în relief, de diferite texturi) ; ▪ Tehnici de deplasare cu bastonul
2.5 Formarea deprinderilor de utilizare a unor mijloace și instrumente tehnice (compensarea tehnică)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de identificare tactilă a mijloacelor și instrumentelor tehnice frecvent folosite (bastoane de diferite tipuri și dimensiuni) ▪ Exerciții de manipulare corectă și eficientă a acestor aparate și instrumente în procesul învățării

3. Formarea, exersarea și dezvoltarea abilităților de comunicare alternativă

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ	EXEMPLE DE ACTIVITĂȚI DE TERAPIE/ ÎNVĂȚARE
3.1 Formarea deprinderilor lexico-grafice în Braille pentru copiii cu ambliopie evolutivă	<p><i>Tehnici alternative de comunicare</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de familiarizare cu principalele instrumente de lucru specifice scris-cititului în Braille ▪ Exerciții de orientare în spațiul restrâns (plăcuța Braille, rând/ coloană, căsuță Braille; mașina Braille; cubaritul; braileta;) ▪ Exerciții pre-Braille (de identificare tactilă a punctelor, liniilor, unghiurilor, figurilor geometrice) ▪ Exerciții de asociere elemente pre-Braille – litere/ cifre în Braille ▪ Exerciții de formare a deprinderii de punctare (în ordine și pe sărite) a celor 6 puncte din grupul fundamental ▪ Exerciții de asociere a numărului de puncte și a poziției lor în grup cu literele alfabetului, însoțite de identificare tactilă ▪ Exerciții de receptare tactilă a structurilor lingvistice (silaba, cuvânt, propoziție)
3.2 Corectarea tulburărilor de tip lexico-grafic în Braille	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de orientare în spațiul restrâns (plăcuța Braille, rând/ coloană, căsuță Braille; mașina Braille; cubaritul; braileta;) ▪ Exerciții de asociere elemente pre-Braille cu literele/ cifrele în Braille pentru care există confuzii ▪ Exerciții de identificare/ discriminare tactilă, pe rând/ coloană, a literelor asemănătoare ▪ Exerciții de receptare tactilă a structurilor lingvistice (silaba, cuvânt, propoziție) conținând literele – „problemă”.
3.3. Inițierea în scris-citit în alb-negru	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Exerciții de familiarizare cu elementele constitutive ale literelor mari de tipar (linii drepte și curbe în diferite poziții, semicercuri în diferite poziții, oval, semioval, unghiuri), realizate în relief ▪ Exerciții de identificare și discriminare tactil-kinestezică a literelor mari de tipar ▪ Exerciții de trasare cu punctatorul/ redare grafică pe folia de film german a elementelor constitutive ale literelor mari de tipar, precum și a literelor ▪ Exerciții de scriere cu litere de tipar într-un cadru din ce în ce mai restrâns, până la nivelul spațiului de scriere, limitat de cele două linii orizontale ▪ Exerciții de scriere a unor cuvinte ce semnifică numele și prenumele, adresa etc.

B. CONȚINUTURI ALE ÎNVĂȚĂRII

1. *Compensarea polisenzorială:*

- **Educația tactil-kinestezică**
 - Prehensiune, motricitate fină și coordonare bimanuală
 - Explorare tactil-kinestezică a obiectelor și a imaginilor lor
 - Discriminare tactilă a simbolurilor
 - Operare cu noțiunile specifice
- **Educația auditivă**
 - Auzul fonematic
 - Receptare, înțelegere și exprimare corectă a mesajului oral și scris
- **Educația olfactiv-gustativă**
 - Discriminare gusturi și mirosuri
- **Educația vizuală**
 - Gimnastică oculară
 - Coordonare oculo-motorie
 - Compensație intrasistemică

2. *Orientare spațială și mobilitate*

- Schemă corporală și lateralitate
- Competențe motrice
- Orientare-organizare-structurare spațială
- Tehnici de orientare și mobilitate

3. *Tehnici alternative de comunicare*

- Pregătire pentru scris-cititul în Braille
- Scris-cititul în Braille
- Corectarea tulburărilor de tip dislexo-disgrafic în Braille
- Inițierea în scris-cititul în alb-negru

4. *Compensarea tehnică*

- Identificare mijloace și instrumente tehnice frecvent folosite
- Manipulare corectă și eficientă a acestor aparate și instrumente în procesul învățării

C. SUGESTII METODOLOGICE:

Activitatea de terapie debutează cu etapa de evaluare, realizată pe mai multe paliere:

1. **evaluarea nivelului dezvoltării psihomotrice** (schemă corporală și lateralitate, motricitate generală și fină, structuri perceptiv-motrice de formă, mărime, culoare, organizare-structurare spațio-temporală);
2. **evaluarea capacității de comunicare** (comunicarea verbală orală și scrisă) și **comprehensiune**;
3. **evaluarea capacității de explorare tactil-kinestezică/ vizuală**;

În activitatea de terapie desfășurată cu copiii ambliopi, este necesar să se țină cont de indicii funcționali ai vederii în scopul stabilirii unui program de intervenție adecvat fiecărui caz.

Evaluarea se realizează în vederea depistării laturilor deficitare, precum și a celor „forte”, mai bine păstrate, cu rol compensator. Se au în vedere mecanismele compensării intrasistemice, în cazul ambliopilor și cele ale compensării intersistemice (supleante), în cazul nevăzătorilor.

I. În cadrul modului de **COMPENSARE POLISENZORIALĂ**, activitățile cu caracter terapeutic se adresează tuturor copiilor cu deficiență de vedere, excepție făcând submodulul „educație vizuală”, ce vizează numai copiii cu resturi de vedere (ambliopii). Exercițiile și activitățile de învățare/ terapie corespunzătoare acestui modul sunt variate și gradate ca dificultate, din acest motiv ele fiind reluate cu un grad crescut de dificultate, anual, ținându-se cont de ritmul și capacitatea de

învățare specifice fiecărui copil. Terapeutul are libertatea de a concepe exerciții similare/ alte tipuri de exerciții pentru atingerea obiectivelor propuse.

✚ *Exercițiile destinate “explorării tactil-kinestezice”* se realizează cu toate categoriile de copii deficienți de vedere (cu elevii ambliopi, nevvăzători și elevi cu deficiențe asociate). Diferența constă în faptul că aceste exerciții, în cazul copiilor cu resturi de vedere, se desfășoară preponderent cu sprijin vizual, iar în cazul nevvăzătorilor, cu sprijin verbal și/ sau fizic. Într-o prima fază, până când copilul deprinde modul de rezolvare a unui anumit tip de exercițiu, el va beneficia de sprijin psihopedagogic total (sprijin fizic și verbal), însă obiectivul final urmărit constă în dobândirea independenței în realizarea sarcinilor.

✚ S-a simțit nevoia extinderii submodulului “*educația auditivă*” cu secțiunea legată de „*comunicare și comprehensiune*”, din următoarele motive:

- lipsa, din planul cadru al școlilor pentru deficienți de vedere, a activităților destinate terapiei tulburărilor de limbaj (mulți copii deficienți de vedere prezentând și tulburări de limbaj);
- comunicarea verbală reprezintă un sprijin în formarea unor reprezentări corespunzătoare despre mediul înconjurător;
- necesitatea ca acest palier al dezvoltării psihice, *comunicarea (verbală și nonverbală)*, să constituie un instrument de compensare a deficienței vizuale;

✚ La secțiunea “*educație vizuală*”, se recomandă ca exercițiile folosite, cât și materialele realizate să fie în acord cu gradul și tipul deficienței vizuale. Astfel, materialele concepute trebuie să asigure:

- contrastul imagine-fond;
- dimensiunile imaginii (mărima și grosimea) în acord cu potențialul vizual
- imagini clare și complete (un maximum de informație, dar fără a fi redundantă).

Exercițiile propuse în acest submodul sunt destinate tuturor copiilor ambliopi, cu mențiunea că anumite tipuri sunt preponderent utilizate pentru elevii cu anumite diagnostice vizuale (exercițiile de explorare vizuală pentru cazurile de cataractă; tehnicile tahistoscopice pentru cazurile de explorare lentă, șovăitoare, redundantă; tehnicile mnemoscopice, pentru cei cu miopie; exercițiile pentru dezvoltarea sensibilității cromatice, pentru cazurile de discromatopsie etc).

II. Pentru activitățile din cadrul modulului *ORIENTARE SPAȚIALĂ ȘI MOBILITATE*, se utilizează “Manualul de învățare a mobilității”, autor Peter Johnson. Se recomandă ca, în învățarea tehnicilor de orientare cu ajutorul bastonului, să se țină cont de dezvoltarea psiho-fizică a copilului nevvăzător.

III. Modulul “*TEHNICI ALTERNATIVE DE COMUNICARE*” se adresează copiilor cu ambliopie evolutivă ce și-au însușit deprinderile de scris-citit în alb-negru, celor ce și-au pierdut vedere în urma unui accident, precum și copiilor nevvăzători ce au făcut proba școlii de masă și care nu și-au format deprinderile de scris-citit.

Inițierea în „scrierea în alb-negru” este un obiectiv în cadrul modulului “Tehnici alternative de comunicare”, acesta adresându-se copiilor deficienți de vedere care dispun de resturi vizuale foarte mici (care și-au format deprinderi de scris-citit în Braille) și care se pot folosi de „scrierea în alb-negru”, atunci când sunt solicitați să completeze și să semneze acte oficiale.

Elementele pre-Braille sunt destinate exersării capacității de identificare-discriminare tactil-kinestezică în cazul preșcolarilor nevvăzători, al celor nestimulați anterior, dar și în cazul categoriilor menționate mai sus. Pentru activitățile pre-Braille se recomandă utilizarea îndrumătoarelor existente în rețeaua școlilor de profil (Cluj, București).

Pentru elevii nevvăzători cu intelect normal, învățarea scris-cititului în Braille se face în ritmul clasei, în baza curriculumului din învățământul public. În cazul elevilor normal dezvoltați intelectual și pentru care se recomandă tehnicile alternative de comunicare, se adoptă un ritm intensiv de învățare a alfabetului Braille (gruparea literelor pe număr de puncte: mai întâi litera cu un punct, apoi toate literele cu două puncte, urmând toate literele cu trei, respectiv patru puncte).

Pentru realizarea materialelor în Braille (cărți, fișe de lucru, diagrame etc) se folosesc termoforma și imprimanta Braille.

O tehnică alternativă de comunicare este și cea legată de utilizarea computerului cu sinteză vocală, folosită după frecventarea orelor de dactilografie și a celor de informatică.

Bibliografie:

- Rozorea A., Deficiența de vedere, București, EDP, 2000;
- Gherguț A., Psihopedagogia specială, Polirom, Iași, 2004;
- Cziker, R., Educația și stimularea vizuală la copilul cu deficiență de vedere”, Presa Universitară Clujeană, 2001;
- Preda, V., Explorarea tactil-kinestezică în perceperea
Cziker, R. obiectelor, a imaginilor tactile și în lectura Braille”, Presa Universitară Clujeană, 2004;
- Ștefan, M., Psihopedagogia copiilor cu handicap de vedere”, Ed. Pro Humanitate, Buc., 1999;
- Vlad, P., Oftalmodex. Dicționar explicativ oftalmologic, Ed. All Educational, Buc., 1999;
- Rozorea A. Programa de educație perceptiv-vizuală – Programe școlare pentru clasele I-IV, București, 1993;
- Marinache C. Programul dezvoltării eficiente a simțului tactil în perioada preșcolară, Ed. Harvia, 2008;
- Peter Johnson “Manualul de învățare a mobilității”

Grupul de lucru pentru elaborarea programei școlare:**Coordonator:**

Consilier CNCEIP, Adina Valeria Marinache

AUTORI:

Prof. Claudia-Veronica Marinache – Școala pentru Deficienți de Vedere, București

Prof. Rada Chirculescu – Școala pentru Deficienți de Vedere, București

Prof. Maria Costea – Școala pentru Deficienți de Vedere, București

Prof. Roxana Posobescu – Școala pentru Deficienți de Vedere, București